

HULIGANIZAM U SPORTU U SRBIJI I REGIONU

Jovin Nemanja, Rajković Luka

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet

Apstrakt

Predmet ovog rada se odnosi na prisutnost huliganizma u sportu u Srbiji i regionu. Čest je slučaj da u Srbiji huligani sebe smatraju aktivnim učesnicima u sportskim događajima. Ovome doprinose kako uprave klubova, tako i treneri i novinari, koji ih nazivaju „dvanaestim“ igračem. Klub može biti u krizi, „igračkoj ili rezultatskoj“, ali oni su uvek u pripravnosti. Organizovani u navijačke grupe, koje imaju čvrsto postavljenu hijerarhiju, oni utiču kao članovi uprave na politiku „voljenog kluba“. Isprovocirani određenom odlukom oni klubu prete bojkotom. Spremno se ograđuju od nasilja, ali kada do njega dođe, ne propuštaju priliku da podsete širu javnost kako su „zaslužili“ svoje mesto na tribini. Ovakvim pristupom u protekle dve decenije huligani u Srbiji uspešno su preuzeli jednu sportsku granu, i to ne bilo koju, već po tradiciji najgledaniju i najmasovnijiu - profesionalni fudbal. Cilj rada je da se ukaže na negativne pojave na sportskim događajima.

Ključne reči: nasilje, huliganizam, prevencija

Uvod

Najmanje sedam ljudi u Srbiji nastradalo je od 2000. godine do danas zbog ispoljavanja navijačkog nasilja. Međutim, ono što „srpsku bolest“ (parafraziramo one koji su huliganizam prvi nazvali „engleskom bolešću“) razlikuje od ostalih oblika huliganizma jeste kontekst u kome se nasilje ispoljava. Njegove osobenosti su, pre svega, nasleđe etničkog konflikta i pravna neuređenost države. Stoga će u radu svakom od ovih problema biti posvećena odgovarajuća pažnja. Proces koji je započet krajem osamdesetih, a koji se odnosi na izmeštanje verbalnog i fizičkog nasilja iz sportske u političku arenu, još uvek traje. Uostalom, o ozbiljnosti ovog problema u Srbiji dovoljno govori broj navijačkih grupa o čijoj će zabrani raspravljati Ustavni sud: ima ih tačno 14.

Neophodno je na početku učiniti određena terminološka razjašnjenja. Uprkos opadajućem kvalitetu takmičenja u Srbiji, događaje posmatraju i oni navijači koji su na utakmicu krenuli da bi uživali u igri. Na nesreću, njih je ponekad fizički nemoguće odvojiti od huligana usled opšteg stanja u kome se nalaze sportski objekti u Srbiji, tačnije usled zastarelosti primenjenih konstrukcijskih rešenja. Broj ulaza i izlaza, kao i broj tribina (u najvećem broju slučajeva radi se o jednoj) ograničen je. Otuda svaka intervencija policije potencijalno može ugroziti i one koji nisu učesnici nasilja, što dodatno odbija publiku.

Sam termin „huligansko nasilje“ uspostavlja razliku između huligana i navijača. Smatramo svojim pravom da navijačke grupe koje ispoljavaju ekstremno ponašanje, što redovno uključuje verbalno i fizičko nasilje, nazovemo „huliganskim“. Diskutabilno je, pri tom, da li će odluka Ustavnog suda koja se očekuje razrešiti ovu nedoumicu, naročito u okruženju gde se oni koji donose odluke, novinari, „sportski radnici“ i ostali učesnici organizovanja sportskih događaja isuviše često pozivaju na „dvanaestog igrača“.

Pored toga, neophodno je uspostaviti razliku između nasilja u sportu, koje podrazumeva nasilno ponašanje učesnika u igri (u fudbalu su tako uobičajeni grubi ili „pogibeljni“ startovi, koškanja, različiti primeri nediscipline), i nasilnog ponašanja posmatrača. Ako posmatrači namerno pribegavaju nasilju i to čine u kontinuitetu, oni jesu huligani. Konačno, činjenice govore o tome da mladi ljudi stradaju nakon fudbalskih utakmica. Navijačkim grupama fudbalskih klubova preta zabrana delovanja, dok su upravo prelasci iz jednog fudbalskog kluba u drugi u više navrata bili predmet interesovanja policije i tužilaštva. Zato su primeri na koje se pozivamo vezani za profesionalni fudbal u Zapadnoj Evropi i u Srbiji.

Ovaj rad karakterističan je po tome što je predmet njegovog interesovanja prevencija huliganizma i na lokalnom ali i na regionalnom nivou. Rešenje tog problema, pre svega, treba tražiti kroz unapređenjem razmene informacija. Pored toga ovaj rad otvara raspravu o huliganizmu kao izvoru nebezbednosti, kroz analizu iskustva zemalja u Evropi koje su se, sa više ili manje uspeha, suočile sa problemom pojave huliganizma u fudbalu, ali i ukazuje na osobenosti istih problema i u Srbiji.

Obrazac huliganizma u Evropi

Precizna definicija huliganskog nasilja ili huliganskog ponašanja na fudbalskim utakmicama ne postoji. Svakako, treba povući razliku između spontanih, relativno izolovanih incidenata koje izazivaju gledaoci i incidenata do kojih dolazi zbog sukoba organizovanih huliganskih grupa

(Giulianotti, 2001: 141). Tamo gde su napadi na sudije i gostujuće igrače dugo bili deo pratećeg „folklor“ utakmice, masovne tuče različitih navijačkih grupa, odnosno tuče grupa i policije vremenom su izbile u prvi plan kao dominantna manifestacija huliganizma (Dunning, 2000: 136). Ovo je promena koja se kao po pravilu odigrala širom Evrope, pa je bilo samo pitanje trenutka kada će se javiti i na našim prostorima.

Još jedna osobenost huliganizma jeste u tome da, do nasilja ne dolazi samo u neposrednoj blizini fudbalskih terena, već se ono javlja i u drugim javnim prostorima, na primer, u sredstvima javnog prevoza i uopšte na mestima većeg okupljanja ljudi (Dunning, 2000: 142). Potom, huliganizam uključuje i prevashodno simbolične akte koji predstavljaju jednu vrstu ritualizovane agresije, što se lako može pomešati sa pravim nasiljem. Razliku je teško napraviti zato što ovi akti na koncu i mogu voditi nasilju.

Podvesti ispoljavanje nasilja pod jedan zajednički imenilac nije jednostavno i zbog značajnih razlika koje postoje u praksi zemalja Zapadne Evrope. Kako su u svom istraživanju pokazali Spaj i Vinjas, u mediteranskim zemljama, „ultrašima“ se nazivaju navijači okupljeni u grupe koje su „militantne“. Međutim, sklonost ovih grupa ka nasilnim ispadima značajno varira (Spaj & Vinas, 2005: 80–81). Pri tom, ove su grupe formalno ustrojene, odnosno one imaju članstvo i klupske prostorije i vode kampanje. Njihova osnovna „briga“ nije „poniziti i povrediti protivnika“, već pre svega „pružiti što obuhvatniju podršku timu“ (De Biasi, 1998: 216– 218).

Tokovi globalizacije doprineli su tome da čak dva od tri najuspešnija engleska kluba u deceniji koja je za nama, „Mančester Junajted“ i „Arsenal“ svoje internet prezentacije učine dostupnim i na kineskom, japanskom i korejskom jeziku. Ipak, jedinstven prostor ne znači i jedinstvenu „praksu“. Približavanje različitih takmičenja učestvovanjem najboljih klubova u veoma uspešnoj Ligi šampiona nije ukinulo razlike koje postoje između navijačkih grupa (Spaj, 2005: 3). One se tvrdoglavo pridržavaju svojih simbola i tradicija čak i onda kada su, na primer, u otvorenom sukobu sa upravom kluba ili sa drugim brojnijim grupama. Da pojednostavimo, u kojoj god da je ligi „Radnički“ iz Niša uvek će biti „Meraklija“ spremnih da ga podrže.

Način na koji policija u Zapadnoj Evropi pristupa problemu huliganizma postao je proaktivniji i sada se zasniva na podacima koji su prikupljeni obaveštajnim radom. Policijske službe država članica EU intenzivno saraduju, razmenjujući obaveštajne podatke. Ipak, proširenjem EU i ulaskom više klubova iz Istočne Evrope u elitna klupska takmičenja, međunarodna saradnja stavljena je na ozbiljnu probu. Tako u prvi plan, ponekad i nezasluženo, dospevaju upravo incidenti koje su prouzrokovali navijači klubova iz zemalja bivše Jugoslavije, odnosno iz zemalja nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Pre izlaganja predloga okvira regionalne saradnje u

oblasti prevencije, neophodno je navesti iskustva Velike Britanije i Nemačke, koja mogu poslužiti kao izvor inspiracije za borbu protiv huliganizma u drugim zemljama.

Primeri dobre prakse

Prvi primer dobre prakse bilo bi iskustvo Velike Britanije, koje se pravom uzima kao model uspešne borbe protiv huliganizma. Naime, nakon užasne nesreće na stadionu Hillsboro 1989. godine, klubovi su bili primorani da podignu standarde bezbednosti na svojim stadionima. Skinute su ograde, kako sa tribina, tako i one koje teren fizički odvajaju od publike. Ukinuta su mesta za stajanje i postavljene kamere. Policajci su zamenjeni redarima koji su i sami navijači kluba, a njihova ovlašćenja su zatim jasno definisana. Upad na teren u ovakvim okolnostima tretira se kao delo koje povlači zatvorsku kaznu i, što je možda još značajnije, meru zabrane ulaska na stadione koja se dosledno primenjuje. Svesni mogućnosti da će gostovanja u inostranstvu poslužiti „profesionalnim navijačima“ da izbegnu primenu mere zabrane, organi reda međusobno saraduju, pripremajući i prosleđujući liste sa imenima onih kojima je ulaz na stadion zabranjen. Upravo je dosledna primena politike „crnih lista“ doprinela tome da Evropsko prvenstvo u fudbalu održano 2004. godine protekne bez većih incidenata (Scott et al. 2008: 117).

Efikasniji nadzor, koji je postao moguć zahvaljujući modernoj tehnologiji, primorao je posvećene huligane da svoju potrebu za nasilnom konfrontacijom zadovolje tako što će se sa rivalima susretati na neuobičajenim mestima. Zakazane tuče možda nisu holandski izum, ali su upravo u ovoj zemlji postale značajan problem. Policija u Velikoj Britaniji odgovorila je na promenu taktike koju primenjuju huligani time što se još više fokusirala na prikupljanje i obradu podataka. Ipak, upotreba podataka dobijenih obaveštajnim radom ograničena je time što se policijski službenici u potpunosti usredsređuju na grupe koje su ranije poznate po nasilnim ispadima, pa teško mogu predvideti spontano nasilje.

Drugi primer dobre prakse razvijen je u Nemačkoj. Počiva na uverenju da je huliganizam moguće sprečiti upornim radom sa najmlađima, odnosno uspostavljanjem drugačijih veza sa fudbalskim klubovima. Potenciranje toga da u slobodno vreme treba uživati u fudbalu, kao i u svakom drugom sportu uostalom, predstavlja tako meru borbe protiv maloletničke delikvencije. U Nemačkoj (ali i u Holandiji, Belgiji i skandinavskim zemljama) ovo uverenje rezultiralo je strateškim opredeljenjem da se investira u „navijačke projekte“ (nem. fan-projekte). Način sprovođenja ovih projekata se razlikuje. U Nemačkoj nastoje unaprediti veze između navijača, klubova i policije. U

Belgiji, u fokusu su mladi navijači kojima se nude alternative nasilnom ponašanju. Holandani, najzad, nastoje da ponovo socijalizuju osuđene huligane (Spaij, 2005: 5). Tako su krajem osamdesetih godina u Holandiji imenovani koordinatori na lokalnom nivou koji su uspostavljali kontakt sa potencijalnim huliganima, organizovali aktivnosti navijača i pružali savete mladima. Ovo je bilo praćeno paralelnim naporima policije u lokalnoj zajednici. Problem koji se može javiti prilikom ovakvog postupanja jeste taj što naglašavanjem aktivnosti prevencije umesto suzbijanja, „posvećeni“ ili „karijerni“ huligani ostaju izvan „mreže“ (Spaij, 2005: 5–6). Za njih je spremnost na nasilje obeležje kolektivnog identiteta, koga ne žele da se odreknu.

Kao što vidimo, nasilje u sportu nije fenomen koji je karakterističan samo za Srbiju ili za države Zapadnog Balkana. Jedno od prvih istraživanja vođenih u Velikoj Britaniji radi otkrivanja njegovih uzroka pokazalo je da huligani uvek predstavljaju manjinu navijača. Oni imaju pomerenu predstavu svoje uloge u sportskom događaju, te sebe doživljavaju kao aktivne učesnike. Budući da je fudbal „muška igra“ u kome je nasilje na terenu uobičajeno, nasilje na tribinama ne bi trebalo nikoga da iznenađuje (Roadburg, 1980: 266). Emocijama nabijen i visoko stresan doživljaj fudbalske utakmice predstavlja za mnoge priliku da „ožive“, odnosno da izraze osećanje frustracije koja je izazvana lošim uslovima života. Dobrom utisku svakako ne doprinose često očajni uslovi u kojima se utakmice održavaju (Hopcraft, 2006 [1968]: 162).

Diskutabilno je u kojoj meri su navedeni nalazi primenljivi na Srbiju. Tačno je da huligani uvek predstavljaju manjinu, ali ona je ipak značajna. Ako je verovati izveštačima sa lica mesta, na tribinama stadiona u Đenovi 12. oktobra našlo se 1600 navijača iz Srbije, pri čemu je njih 300 blokiralo grad, bacalo petarde na prolaznike, lomilo izloge, uništilo jedan policijski auto i ispisivalo grafite po zidovima duždevske palate. Privedeno je najzad 50 lica, od kojih je 33 pušteno, dok je 17 osoba zadržano u pritvoru. Postoje, zatim, timski i individualni sportovi u kojima nema fizičkog kontakta, čime je rizik od toga da dođe do nasilnog ponašanja smanjen. Ovi sportovi su i dalje popularni u Srbiji. Teniser Novak Đoković i odbojkaš Nikola Grbić primer su mladima, i to ne samo u našoj zemlji. Ipak, ova činjenica nije smetala navijačima Novaka Đokovića iz Srbije i Marija Ančića iz Hrvatske da se potuku u Australiji, dodajući tako jednu novu dimenziju problemu nasilja u sportu.

Sam tok utakmice, koliko god da je stresan, huligane nužno ne interesuje. Njihov „program“ odvija se nezavisno od događaja na terenu: pirotehnika će svakako biti upotrebljena, kao i naročito pripremljena scenografija. Izrazom vernosti se čak smatra i to da cela tribina, ako stvari krenu loše, okreće leđa terenu i nastavlja da navija. Poraz ili pobeda mogu jednako poslužiti kao

opravdanje za nasilničko ponašanje na gradskim ulicama. Mediji u Srbiji veoma često ističu da nije nikakva tajna to da vođe navijača klubova „Zvezda“ i „Partizan“ imaju razne privilegije i da su navijanje pretvorili u neku vrstu profesije.

Specifičnosti huliganizma u Srbiji

Ono što problem nasilja u sportu u Srbiji čini višestruko složenim, jeste postkonfliktni kontekst u kome se ono manifestuje. Naime, vreme ozbiljnog navijačkog organizovanja nastupilo je krajem osamdesetih godina i poklopilo se sa evolucijom nasilja, gde su se prvi ozbiljni šovinistički ispadi sa stadiona preselili u političku arenu (Čolović, 2009). Ono što nije bilo dozvoljeno u javnom diskursu, moglo je biti izgovoreno na tribinama. Uostalom, kako utvrditi ko je odgovoran ako skandira „pedeset hiljada duša, sto hiljada dlanova“, da parafraziramo jednog sportskog komentatora. U tom slučaju reč je o „dešavanju naroda“. Slika sa stadiona u Maksimiru, gde se jedan igrač umešao u sukob huligana i policije, upamćena je kao jedan od najsnažnijih simbola dezintegracije jugoslovenskog društva.

Javnosti u Srbiji je dokumentarnim filmom „Jedinica“, u produkciji „Vreme filma“, ispričana priča koja predstavlja najizrazitiji primer zloupotrebe jedne navijačke grupe ako se, tamo gde postoji pristanak, o zloupotrebi može govoriti. Ujedinjenje navijačkih grupa, čije je mesto okupljanja severna tribina stadiona FK „Crvena Zvezda“, odigralo se 1989. godine pod pokroviteljstvom Željka Ražnatovića. Nakon političkih promena nastavljena je praksa zloupotrebe (vrhunskog) sporta u političke svrhe, s tim da je ova, najdirektnija veza između nasilja i sporta, prekinuta.

Huligane u Srbiji izdvaja spremnost na nasilje. U ideološkom smislu, mešavina su „svega i svačega“. Na delima i rečima su šovinisti, ali spremno ulaze u „saveze“ i sklapaju „prijateljstva“ sa huliganskim grupama s one strane granice. Predstavljaju se kao tradicionalisti, ali su statusni simboli kojima daju važnost s ovog sveta, materijalnog. Među njima ima i onih koji iskreno veruju da je protest koji izražavaju, makar i nasilan, stvar ličnog izbora.

Velika je greška, međutim, huligansko ponašanje tumačiti kao nerazumno, kao ono ponašanje do koga dolazi u afektu. Ne može se nazvati nerazumnim postupanje u kome se kamenice i drugi predmeti unapred spremaju u kontejnere kako bi se kasnije upotrebili protiv rivalske navijačke grupe ili protiv osoba drugačije seksualne orijentacije. Diciplinu i jasnu hijerarhiju smo već izdvojili kao osobenosti huliganizma u Srbiji. Brutalno premlaćivanje i ubistvo francuskog navijača, koje se u Beogradu dogodilo u septembru 2009. godine, indikativno je, zato što je napad komunikacijom

pripremlilo više lica, ali su dva lica rukovodili samim činom. Takođe je indikativno i to da su upravo dvojica „vođa“, od svih učesnika koji su učestvovali u napadu na Brisa Tatona, najduže bila u bekstvu, kao i to da su posredni lica protiv kojih se vodi više prekršajnih i krivičnih postupaka. Događaji u Đenovi i naknadno međusobno prebacivanje odgovornosti fudbalskih saveza, odnosno policija Italije i Srbije otvorili su nov problem u policijskoj saradnji Srbije sa drugim državama u regionu i u EU. Rezultati rada ukazuju da je neophodna prevencija ovakvog vandalizma na utakmicama.

Zaključak

Može se zaključiti da je problem huliganskog nasilja veoma dubok i neće biti rešen prostom zabranom. Država će, po svemu sudeći, pribеći represiji kada se već nije bavila prevencijom. Možemo, pri tom, očekivati da mesto starih, zabranjenih navijačkih grupa zauzmu nove navijačke grupe, jednako nasilnog pogleda na svet. Međutim, ako je praksa da više meseci protekne pre nego što se predmet nađe pred sudom, pitanje je da li će za tim biti potrebe.

Međutim, dosledna primena rigoroznih odredbi Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja, kao i skoro usvajanje Zakona o sportu možda će naterati huligane da razmisle pre nego što ponove neki od svojih ispada. Preventivne mere uključile bi razmenu informacija; prioritizaciju problema huliganskog nasilja u agendama interresornih tela koja već funkcionišu, kao i implementaciju dobre prakse i iskustava zemalja EU kojima je pošlo za rukom da povrate kontrolu nad sportskim događajima. Zatim je potrebno obezbediti sredstva za rekonstrukciju najfrekventnijih sportskih objekata („Stadion Crvene Zvezde“, „Stadion Partizana“, „Pionir“) radi povećanja bezbednosti posetilaca. Najzad, potrebno je sa posebnom pažnjom pristupiti problemu pojave velikog broja maloletnika koji učestvuju u huliganskom nasilju.

Literatura

1. Čolović, I. (2009). *Politika nasilja na stadionima: Fudbal, huligani i rat*. E-novine 30. septembar 2009. <<http://www.e-novine.com>>
2. De Biasi, R. (1998). The policing of hooliganism in Italy. In: Della Porta D. and H. Reiter. (eds.). *Policing protest. The control of mass demonstrations in Western democracies*. Minneapolis and London: Univ. Of Minnesota Press, pp. 213–227.
3. Dunning, E. (2000). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research* 8(2), pp. 141–162.
4. Giulianotti, R. (2001). A different kind of carnival. In: Perryman, M. (ed.). *Hooligan wars. Causes and effects of football violence*. Edinburgh and London: Mainstream Publishing, pp. 141–154.
5. Hopcraft, A. (2006). *The Football Man: People and Passions in Soccer*. London: Aurum Press.
6. Roadburg, A. (1980). Factors Precipitating Fan Violence: a Comparison of Professional Soccer in Britain and North America. *British Journal of Sociology* 31(2), pp. 265–276.
7. Savković, M. & Đorđević, S. (2010). Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama: predlog regionalnog okvira saradnje.
8. Scott et al. (2008). Tackling Football Hooliganism: A Quantitative Study of Public Order, Policing and Crowd Psychology. *Psychology, Public Policy, and Law* 14(2), pp. 115–141.
9. Spaaij, R. and Viñas, C. (2005). Passion, politics and violence: a socio-historical analysis of Spanish ultras. In: *Soccer and Society* 6(1), pp. 79–96.
10. Spaaij, R. (2005). The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective. In: Aquesolo, J. (ed.). *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*. Seville: CESH.